

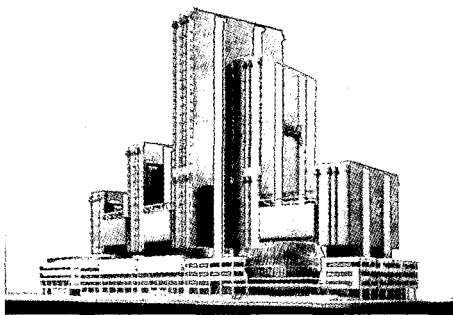
# Stadhuisplannen Haagse binnenstad in ruimer kader bezien

L. MOLHUYSEN (VERENIGING VRIENDEN VAN DEN HAAG)

*In het novembernummer (no. 11) van 'Heemschut', jaargang 63, pag. 212, 213 en 217, heeft medewerker J. E. v.d. Wielen onder de titel 'Plan Duivesteijn 'krankzinnig' een beschouwing gegeven over diens plan een nieuw stadhuis annex Openbare Bibliotheek voor Den Haag te bouwen in het Spuikwartier. Ondergetekende en co-auteur drs. M. Timmerman, planoloog, schrijvers van de studie 'Leven in de Haagse binnenstad' die medio oktober is verschenen, willen desgevraagd gaarne reageren op het stuk van Van der Wielen en daarbij hun studie betrekken.*

Tijdens de op 17 juni 1986 gehouden vergadering van de Raadscommissie Ruimtelijke Ordening en Stadsvernieuwing (ROSV) werd door de fractievertegenwoordigers in principe en voorlopig in ruime meerderheid ingestemd met het voorstel van het College van Burgemeester en Wethouders van 's-Gravenhage de aanvang van de bouw voor de uitbreiding van het Stadhuis op het Burgemeester de Monchyplein – plan van architect Ellerman – op te schorten en een denkpauze in te lassen. Een denkpauze om zich te bezinnen over een nieuwe locatie voor een nieuw stadhuis in het Spuikwartier en over de sloop van het oude stadhuis op het Burgemeester de Monchyplein, om daarna ter plekke woningen te kunnen bouwen volgens een plan van de Spaanse architect Bofill. En tevens om door een vijftal daartoe uitgenodigde bouwcombinaties/projectontwikkelaars vóór eind 1986 voor eigen rekening en risico met schetsontwerpen voor dit nieuwe stadhuis te komen. Vervolgens zou aan de burgerij op uitgebreide schaal gelegenheid worden geboden mee te denken over deze plannen en het plan van Bofill en hierop op verschillende manieren te reageren.

Het plan van Duivesteijn – de totale conceptie – is bepaald revolutionair en roept terecht bij velen grote twijfels op en bij Van der Wielen de kwalificatie 'krankzinnig'. Een diepgaande analyse van alle aspecten en argumenten om in het Spuikwartier te bouwen deed ons tot de conclusie komen dat de 'conceptie Duivesteijn' als zodanig beslist niet zonder meer mag worden verworpen. Ook wij onderkennen de vele met de stadhuisbouw verbonden problemen, die tegelijkertijd structureel moeten worden opgelost. Wij denken o.a. aan de verkeersproblematiek in het Spuikwartier, maar dan wel in samenhang met die van de binnenstad in zijn geheel. Voorts moet het nieuwe stadhuis stedenbouwkundig aansluiten aan de nieuwbouw voor het RO/NDT (het Residentie-Orkest en Nederlands Dans Theater), aan het hotel 'Central', het nog te bouwen Margetheater, de zeventiende-eeuwse Nieuwe Kerk en zeer zeker niet in de laatste plaats aan het historische stadshart.



Het ontwerp van Hans Boot

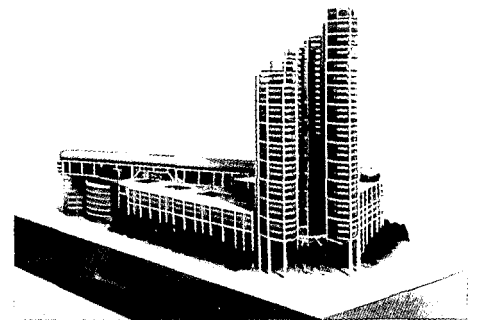
Van der Wielens gedegen benadering kunnen wij grotendeels onderschrijven, maar enkele volgens hem onoplosbare problemen achten wij wél oplosbaar. Vooral ten aanzien van de nieuwe locatie hebben wij waarschijnlijk een andere visie. Dat er geen sprake is van een nieuw stadhuis, maar van een nieuw stadskantoor ten behoeve van de diverse gemeentelijke (administratieve) taken, zijn wij met hem eens. Het oude Stadhuis aan de Groenmarkt uit de zestiende eeuw met de beide uitbreidingen van later datum moet zonder meer de plek blijven waar de politieke besluitvorming van de Haagse Gemeenteraad plaatsheeft. Deze functie moet er blijven omdat in het burgerlijk Den Haag het locale bestuur hier is ontstaan, naast het Hof op het Binnenhof. Bepaalde ontwikkelingen, die niet meer zijn terug te draaien hebben – denken wij – tot de 'conceptie Duivesteijn' geleid zoals de totale sloop van het oude Spuigebied, de bouw van het te hoge en schaalvergroterende Transitorium op de plek van het door brand verwoeste gebouw voor Kunst en Wetenschappen (K & W) aan de Zwarteweg, de bouw van het nu weer in te korten Prins Bernhardviaduct en de realisatie van de zeer hoge Rijkskantoorgebouwen voor de Ministeries van Justitie en van Binnenlandse Zaken.

Andere besluiten die de conceptie hebben doen ontstaan zijn: de nieuwe concertzaal voor het Residentie-Orkest te localiseren aan het Spui, daarna deze concertzaal te verbinden met een nieuwe zaal voor het Nederlands Dans Theater, een nieuw hotel 'Cen-

tral' toe te voegen in plaats van het oude hotel aan de Lange Poten en tenslotte de gedachte de vervangende ruimte voor het HOT-Theater (Haags Ontmoetings Theater) aan de Oranjevuitensingel in een voormalige kerk, te bouwen op de plaats aan het Spui, waar de Achillesgarage kortgeleden is gesloopt. In het Bestemmingsplan Spuikwartier van 1982 is reeds opgenomen het bouwen van een nieuwe Openbare Bibliotheek ter vervanging van de thans zeer verouderde vestiging aan de Bilderdijkstraat. Tenslotte is de minder goede ontwikkeling bij het ingenieursbureau Lummus te noemen, waardoor de aanvankelijke behoefte aan het volbouwen van de huidige binnenplaats tussen zijn twee vleugels op de thans beoogde locatie van het stadskantoor, wegviel.

## BELEVING BINNENSTAD KAN STERKER WORDEN

De gedachte – die wij onderschrijven – is dat de cluster van culturele voorzieningen in het Spuikwartier, te ontwikkelen in een omgeving die nu een buitengewoon lage belevingskwaliteit heeft, verbonden moet worden met het historische stadshart ten einde een wisselwerking tot stand te brengen tussen nieuwe kwaliteit en de oude kwaliteit van het oudste historische deel van Den Haag. Deze verbinding zou kunnen bewerkstelligen dat de binnenstad in meer samenhang gaat functioneren en sterker zal worden beleefd. Een stadhuis (stadskantoor) aan de kruising tussen Spui en Grote Marktstraat/Kalvermarkt, dat dan in plaats van een verkeersruimte een (rond) verblijfsplein moet worden, vormt samen met de Openbare Bibliotheek, winkels en horecavoorzieningen een wezenlijke trait d'union tussen het Spuikwartier met zijn nieuwe culturele functies en het oude stadshart dat altijd zijn hoge kwaliteit zal behouden.

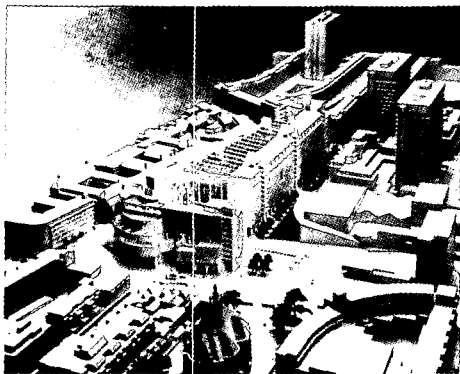


Het ontwerp van Saubot-Julien/Webb-Zerafa-Menkes-Housdon

Een aantal aspecten van het nieuw te bouwen stadhuis zijn nog niet besproken. De door de Dienst Stadsontwikkeling/Grondzaken (SO/GZ) in juni 1986 opgestelde aandachtspunten, die eigenlijk randvoorwaarden zijn, hebben de architecten veel hoofdbreken bezorgd. Het is waar dat de opgave 'te veel op te weinig grondoppervlakte tegen een te laag bedrag' tot gevolg had dat de architecten veel vrijheid is gegeven en dat deze voorwaarden niet bindend zijn gesteld.

De gevolgen bleven dan ook niet uit: in de meeste schetsplannen gaat de bebouwing massaal de hoogte in. Alleen architect Meier vindt de aansluiting aan het historische Den Haag – terecht – zo essentieel dat de gewenste bouwmassa bij hem aan de krappe kant uitkomt, maar dat daardoor de in de randvoorwaarden aangegeven maximale hoogte slechts weinig wordt overschreden. Onder andere dat vinden wij in zijn ontwerp een zeer belangrijk verschil met de overige ontwerpen. In dit verband leggen wij ook een relatie met de nog te bouwen uitbreiding van de Tweede Kamer op de hoek van de Lange Poten en de Hofstraat. Ook daar achten wij de bouwhoogte van 37 meter in het huidige bouwplan niet aanvaardbaar. Over dit bouwplan moet overigens nog overleg plaatshebben met de gemeente 's-Gravenhage.

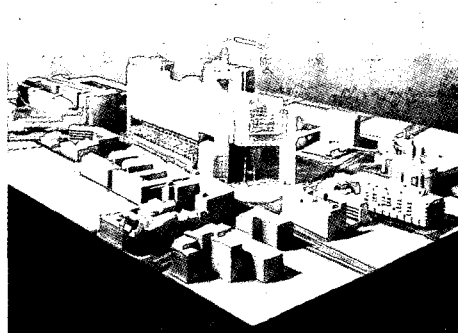
Het wederopbouwplan van *Dudok* voor het Spuikwartier en de situering van de parlementsgebouwen in het Spuikwartier zouden naar wij menen thans vanuit een geheel andere invalshoek moeten worden bekeken: de huidige situatie is maatgevend. Er zijn reeds drie Rijkskantoorgebouwen in het Spuikwartier gerealiseerd en gepland zijn nog de Ministeries van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) en Landbouw en Visserij (LaVi). Het gevaar voor gebouwen met weinig belevingskwaliteit is reëel, maar de hier overdag werkende ambtenaren gaan in ieder geval ook de nieuwe culturele en commerciële functies in en rond het Spuikwartier gebruiken. Het gevaar voor dootdijf in de avond moet nu juist door de veelheid van functies in de nieuwe conceptie aan dit bezwaar tegemoetkomen. Wij geloven dat deze aanpak – mits genuanceerd toegepast – zeker kans van slagen heeft.



Het ontwerp van Richard Meier

Het RO/NDT-complex, annex hotel, komt er. De uitdaging deze functies uit hun dreigende isolement te halen ligt er. Er is A gezegd, B moet erop volgen, waarbij geïntegreerde oplossingen voor de verkeersdruk, de parkeersituatie en de bereikbaarheid moeten worden meegenomen. Niet voor niets is de aandacht en het nieuwe elan gericht op de totale binnenstad, die tot nu toe - in de schaduw van Scheveningen? - stiefmoederlijk werd bedeed. Vrij duidelijk is door het College gesteld dat de gevoterde bedragen voor het plan Ellerman en de Openbare Bibliotheek (en de parkeergarage die aanvankelijk

onder de Hofvijver was gedacht) uitgangspunt vormen voor de financiële onderbouwing van de totale operatie dus inclusief financiële gevolgen van de sloop van het Stadhuis op het Burgemeester de Monchyplein en de bouw aldaar van woningen. De Gemeenteraad eist terecht volledig financieel inzicht.



Het ontwerp van Helmut Jahn

Op pagina 217 van 'Heemschut' bezigt de redactie de formulering 'dat onze studie een visie ontwikkelt op de Haagse city'. De term 'city' willen wij niet hanteren omdat wij aan dit begrip een andere gevoelswaarde toekennen dan aan de door ons gebruikte benaming 'binnenstad'. Wij hopen dat de redactie ingaat op onze studie, omdat deze niet alleen van nut is voor Den Haag, maar van toepassing is op elke vorm van historisch gebouwd erfdeel in dorpen, steden en op het platteland. In feite gaat het om de mens in zijn vertrouwde omgeving en om de meest fundamentele waarden die mensen nodig hebben om zich in welke ruimte dan ook op hun gemak te voelen. Op verzoek van de redactie volgt nu onze beoordeling van de stadhuisplannen.

#### BEOORDELING STADHUISPLANNEN

Wij willen als 'Vrienden' graag meedoen in de discussie over de plannen voor een nieuw Stadhuis – het is beter om te spreken van een stadskantoor –, de Openbare Bibliotheek, winkels en andere voorzieningen in het Spuikwartier en de eventuele vervanging van de huidige bebouwing op het Burgemeester de Monchyplein door woningen. Wij menen dat wij dit ook aan onze taak verplicht zijn zoals al is gebleken door het uitbrengen van de studie 'Leven in de Haagse binnenstad' en andere activiteiten in het afgelopen jaar. Een grote handicap is daarbij dat de plannen allesbehalve volledig zijn: over de kosten is bij het publiek nog niets bekend en van sommige plannen is met name de relatie met hun omgeving nog maar zeer globaal uitgewerkt. Eigenlijk is het dus alleen mogelijk om te zeggen welke van de plannen naar ons idee goed of minder goed passen in de binnenstad en niet of het idee als zodanig ook moet worden uitgevoerd. Dat komt neer op het beoordelen van architectuur: een subjectieve zaak waarin wij bovendien leken zijn. Wij willen daarom betrekkelijk veel aandacht besteden aan de criteria waarop wij die plannen beoordeeld

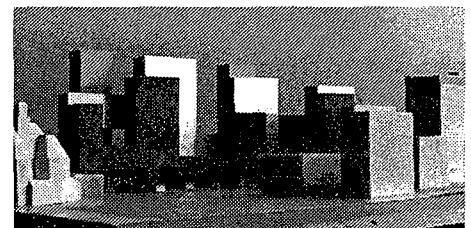
woulden willen zien en niet uitsluitend spreken over onze keuze.

Twee plannen vallen voor ons af: dat van Jahn met zijn hoog boven de grond en de bibliotheek verheven stadskantoor en dat van *Sickle/Samlo* (*Saubot/Jullien e.a.*). Het plan van Jahn is wel intrigerend van vorm maar het past niet in de schaal van de binnenstad: het overdondert zijn omgeving naar wij vrezen. Het idee van *Sickle/Samlo* is evenmin toegesneden op de binnenstadsmaat en heeft een te grillige, willekeurige vorm om ons aan te spreken: de kantoorstoren en de diagonale lijn over het bouwblok heen kunnen ons niet overtuigen. De drie overige plannen verdienen nadere behandeling en daarbij zullen wij de stedenbouwkundige aandachtspunten van de gemeente en onze eigen criteria die wij aan *Lynch* hebben ontleend, gebruiken.

#### BOUWHOOGTE

Veel belangstelling gaat uit naar de bouwhoogte, een gevoelige zaak in de binnenstad met een Nieuwe Kerk op steenworp afstand en de zichtlijnen vanuit het gebied rondom de Hofvijver, die nu al flink zijn aangetast door het Transitorium en de Ministeries van Justitie en Binnenlandse Zaken. Het is duidelijk dat *Meier* hierbij het meest behoedzaam te werk gaat en hij overschrijdt de voorgestelde maximum bouwhoogte van 40 m nauwelijks. *Koolhaas* doet dat wel, maar op een genuanceerde manier, met een onregelmatige reeks van betrekkelijk kleine torens in verschillende kleuren. Het is vergelijkbaar met Manhattan maar dan wel op kleinere schaal. De torens van *Boot* die hij laat 'zweven' zijn forser van afmeting en nog een stuk hoger dan die van *Koolhaas* maar wel met de smalle kant naar het Binnenhof. Toch doet het eerder denken aan een plan voor de binnenstad van bijv. Rotterdam. Elk van de plannen bevat natuurlijk de functies die worden gevraagd: bevolkingshal, kantoren voor de ambtenaren, bibliotheek en commerciële (recreatieve) functies. Het idee van *Meier*, om de twee nevenfuncties – 'Hulshoff' en de Openbare Bibliotheek ook naar buiten toe zichtbaar te maken, spreekt ons aan, het lijkt bovendien aantrekkelijk vanuit het criterium van flexibiliteit van functies en in de onderhandelingen met 'Hulshoff'. Bij *Koolhaas* zijn de functies dooreengevlochten in de onderbouw. *Boot* neemt een tussenpositie in. Bij de bovenbouw zijn *Koolhaas* en *Boot* flexibeler dan *Meier*: er kunnen bij hen meer of minder kantoren worden gebouwd, naar behoefte.

#### Het ontwerp van Rem Koolhaas, dat unaniem door de jury werd verkozen



Meiers stadhuis vormt een bouwkundige eenheid waaruit niet zomaar elementen in de bovenbouw kunnen worden weggelaten.

Elk van de architecten geeft ook de gevraagde looproutes: Boot en Koolhaas geheel binnen het gebouw, Meier ook voor een deel erbuiten, omdat zijn bevolkingshal vanaf het Spui niet direct wordt betreden maar via een plein dat aansluit aan het voorplein van RO/NDT en Hotel Central en aan de zijde van de Fluwelen Burgwal eveneens eerder eindigt op een open plaats. Wij denken dat de plannen van Meier kritisch zullen moeten worden gezien op het klimaat dat er zal ontstaan op deze pleintjes: zullen het geen onaangename tochtgaten worden? Anderzijds zijn grote overdekte loopruimten ook niet ideaal: wanneer er te weinig bezoekers zijn worden zij als onveilig ervaren.

Boot plaatst zijn stadhuis aan een rond plein op de kruising van de Spui en Grote Marktstraat/Kalvermarkt. Ook wij hebben in onze studie een dergelijk plein gesuggereerd dus dat spreekt ons aan, maar de plannen van Koolhaas en Meier zijn niet apert in tegenspraak hiermee: zij werken het niet uit. Koolhaas oriënteert zijn stadhuis wel naar die hoek, maar maakt het meeste werk van een plein aan de zijde van het RO/NDT waar de commerciële functies en de ingang van de bibliotheek zijn gesitueerd. Overigens is het een goede gedachte om daar ruimte te maken en het bouwblok zover mogelijk tegen de Kalvermarkt aan te leggen. Meier heeft naar het lijkt geworsteld met de locaties van de verschillende functies en de toegang ertoe. De bevolkingshal is bij hem vanaf het ver-lengde van het RO/NDT-plein te benaderen: vanaf de oude binnenstad ziet men allereerst de Bibliotheek met een ronde gevel, waarin volgens de beschrijving veel glas zit. Boot maakt de mooie kant echt op de hoek van de grote kruising. Wij verdenken hem ervan dat de prominente plaats, die het restaurant krijgt op deze hoek, eigenlijk voor de Raadszaal is bedoeld, welke Koolhaas wel expliciet opneemt. De bibliotheek ligt bij Boot wel erg achteraf.

#### MEIER FAVORIET

Onze algemene indruk is dat Meier het meeste respect voor de bestaande omgeving toont en daarmee ook in harmonie wil zijn in schaal en structurering van het gebouw. Hij laat oude looproutes vanuit de binnenstad bewust en zichtbaar doorlopen in het gebouw en legt het meest duidelijk een relatie met de vormgeving van de gebouwen in de Grote Marktstraat. Wanneer hem de gelegenheid wordt geboden om details verder uit te werken, hebben wij er vertrouwen in dat zijn plan een werkelijke aanwinst voor de binnenstad zal zijn en hij krijgt, zoals de plannen er nu liggen, onze duidelijke voorkeur.

#### KOOLHAAS TWEDE

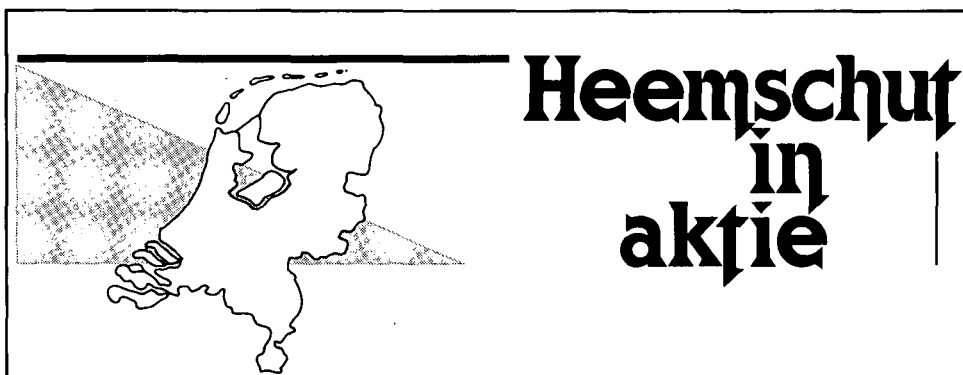
Koolhaas heeft in de zeer korte tijd die hij had, een in zijn eenvoud heel knap gebouw ontworpen: voor ons de tweede. Wij vragen

ons echter af of hij niet teveel naar de nieuwbouw in het Spuikwartier en te weinig naar de historische binnenstad kijkt. Boot heeft een zeer uitgewerkt plan gepresenteerd waarin ook verkeerstechnische aspecten van de omgeving aan de orde komen, maar als bouwplan vinden wij het toch niet specifiek geschikt voor deze plaats: het mist de bescheidenheid van de beide andere plannen: voor ons de derde keuze.

Beslist niet onbesproken kan blijven de aanstaande behandeling van het definitieve bouwplan voor de uitbreiding van de Tweede Kamer. Enkele jaren geleden heeft de gemeente o.a. een voorbehoud gemaakt ten aanzien van de hoogte van de hoekbebouwing Lange Poten/Hofstraat. Het bouwplan dat de Raad binnenkort opnieuw moet be-

oordelen zal op het voldoen aan dit en nadere voorbehouden nadrukkelijk moeten worden getoetst. De eventuele nieuwbouw van het Stadhuis en de Openbare Bibliotheek en de nieuwbouw der Tweede Kamer moeten zich beide verdragen met de maat en schaal van de historische omgeving.

Tenslotte enkele woorden over Bofill: gelet op wat men van hem kan verwachten, neo-classicistische woningbouw, heeft hij een heel interessant plan gemaakt, waarin hij de expressieve architectuur van de omgeving nadrukkelijk betreft. Het zou heel aardig zijn om te zien wat een goede modern bouwende architect van deze plek zou maken, maar dat is helaas niet bij de prijsvraag inbegrepen.



### Structuurplan mist uitspraken over beleidsconsequenties

**Groningen** – De bond Heemschut heeft het college van B en W van Groningen bericht met de hoofdlijnen van het *ontwerp-Structuurplan '86* accoord te kunnen gaan, zij het dat er toch nog wel enkele kritische kanttekeningen te plaatsen zijn. Zo mist de bond in dit plan uitspraken over de stedenbouwkundige en cultuurhistorische aspecten en de daaruit voortvloeiende beleidsconsequenties voor het te voeren ruimtelijk beleid. Die zouden in overeenstemming moeten zijn met wat het college in het bestemmingsplan-Binnenstad heeft aangegeven. De beschrijving van enkele kwaliteiten die de stad bezit, acht de bond te summier, vooral omdat wel wordt geconstateerd dat er in het centrum veranderingen moeten kunnen plaatsvinden waardoor voorkomen moet worden dat er een doodse stad ontstaat.

Verder wijst het ontwerp-Structuurplan wel op het belang van 'nieuwe invullingen' en 'eigentijdse vormgeving' zonder vast te stellen dat hiervoor een uitzonderlijke inspanning nodig is, willen er goede resultaten worden bereikt. Groningen kent geen enkel voorbeeld van een goede invulling, merkt de bond in zijn reactie op het plan op. De door het college aanbevolen flexibiliteit ten behoeve van te realiseren bouwvolumes en bouwhoogten baart Heemschut zorgen. In het bestaande bestemmingsplan Binnenstad zijn de voorschriften al soepel genoeg en

daar waar de voorschriften worden gerekend dan wel overschreden, komt men tot conflicterende in plaats van contrasterende invullingen, zoals het project-Kreupelstraat laat zien, meent Heemschut. De bond mist helaas ook een standpunt van het college over de betekenis van de binnenstad voor het toerisme en de parallelle belangen voor het leefklimaat van de inwoners.

#### KANTOORRUIMTEN

Heemschut zou een nader onderzoek willen naar de gewenste omvang van de in het ontwerp op te nemen *intensiveringszones* voor (boven)regionale en stedelijke functies. De totale capaciteit die daarvoor aan de zuidelijke en oostelijke zijde van de binnenstad is gedacht, acht de bond te ruim bemeten, zeker nu het Hunzehuys vrijkomt, naast kantoorruimte elders in de binnenstad. Heemschut vindt het college te optimistisch over de toekomstige ontwikkelingskansen van de stad: Groningen fungeert in een van de dunst bevolkte gebieden van het land en heeft bovendien slechts zwakke internationale betrekkingen, zo zegt de bond. Als er nu maar onderzoeksresultaten over toekomstige vestigingsbehoeften waren, was het misschien anders, maar Heemschut vreest een overcapaciteit aan vestigingsmogelijkheden. Stedenbouwkundige en cultuurhistorisch waardevolle gebieden, zoals het Zuiderpark, zouden daarvan de dupe kunnen worden. Daarom vraagt de bond het Zuiderpark niet in de intensiveringszone op te nemen.